

pa B so bile pod pristojnostjo poštne direkcije na Reki. Med temi kraji oziroma poštami so v seznamu navedeni tudi Tolmin, Jelšane, Obrov in Podgrad. Težko je reči, po kakšnem kriteriju so bili odbrani prav ti štirje kraji, saj je po uveljavitvi pariške mirovne pogodbe poštna direkcija v Ljubljani prevzela od direkcije na Reki kar 49 poštних uradov v krajih bivše cone B, ki so bili priključeni Sloveniji. Seveda tudi pri teh štirih krajih ni navedeno, da niso več »v mejah Hrvaške«.

Pri nobeni od pošt, ne slovenskih in ne hrvaških, ki so bile po pariški mirovni konferenci pripojene k coni B Svobodnega tržaškega ozemlja, pa v seznamu o tem ni podatka. Cona B Svobodnega tržaškega ozemlja je bila razdeljena na okraja Koper in Buje, sedež Vojaške uprave pa so preselili iz Opatije v Koper. Vse civilne zadeve so prešle na Istrski okrožni ljudski odbor v Kopru. Za cono B Svobodnega tržaškega ozemlja so v Kopru ustanovili Inšpektorat za pošte, telegrafe in telefone. Šele ko je v petdesetih letih postalo jasno, da Svobodno tržaško ozemlje ne bo zaživel kot samostojna država, sta Slovenija in Hrvaška prevzeli neposreden nadzor vsaka nad svojim območjem. Inšpektorat PTT se je leta 1951 preimenoval v Upravo PTT, pošta v Kopru pa je morala kot centralna poštna ustanova do konca leta 1952 pripraviti vse potrebno za ustanovitev dveh okrajnih poštних uprav, oba okrajna ljudska odbora pa sta bila zadolžena, da v povezavi z republiko Hrvaško in republiko Slovenijo vodita priprave za razdelitev doslej enotne poštne ustanove.

Samo kdor je kdaj sam zbiral podatke za podobne sezname ve, kako dolgotrajno, mukotrpno in ne nazadnje, kako zelo nevhvaležno je tako delo, ki pravzaprav ni nikoli povsem končano. Le malo je zgodovinarjev, ki bi se ga bili pripravljali lotiti. Tudi avtor v uvodnih pripombah k seznamu opozarja, da je treba podatke še dopolniti in marsikaj v seznamu tudi spremeniti. Vsekakor je treba avtorju izreči vse priznanje ter tudi zahvalo za leta in leta trdega dela in potrpežljivega zbiranja podatkov.

Ljudmila Bezlaj Krevel

Tone Kregar, Med Tatrami in Triglavom: primerjave narodnega razvoja Slovencev in Slovakov in njihovi kulturno-politični stiki 1848-1938. Celje : Zgodovinsko društvo Celje, 2007. 352 strani. (Zgodovini.ce ; 6)

Dr. Tone Kregar, muzejski svetovalec in vodja zgodovinskega oddelka v Muzeju novejšje zgodovine Celje, se je začel ukvarjati s problematiko podobnosti in posebnosti zgodovinske usode Slovencev in Slovakov ter njihovih stikov od srede 19. do srede 20. stoletja na pobudo prof. dr. Janeza Cvirna. Po enoletnem študiju na bratislavski univerzi z mednarodno štipendijo v okviru programa CEEPUS je diplomiral na zgodovini in sociologiji ter preučevanje te teme nadaljeval z magistrskim delom (Slovensko-slovaški kulturni stiki 1918-1941) in z več razpravami. Zlasti v zadnjih letih je še nekaj slovaških in slovenskih zgodovinarjev (dr. Bojan Godeša, dr. Jure Gašparič za čas med vojnami, za obdobje 19. stoletja pa je bil prvi raziskovalec akad. dr. Vasilij Melik) obravnavalo nekatere vidike te problematike, nihče pa je še ni celovito obdelal za širše in zaokroženo obdobje. Te zahtevne naloge se je lotil Kregar za obdobje med prvo in drugo svetovno vojno v svoji doktorski disertaciji, ki jo je uspešno zagovarjal leta 2007 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. V tem obdobju se je narodno-politični razvoj Slovakov odvijal v okviru Češkoslovaške republike (ČSR), Slovencev pa v okviru Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Jugoslavije. Poglavitni cilj disertacije je bila primerjava političnih in družbenih razmer in položaja obeh narodov v novih državah, ki sta nastali na tleh razpadle Avstro-Ogrske, prikaz podobnosti, razlik in specifičnosti v njunem razvoju ter predstavitev medsebojnega poznavanja in stikov od leta 1918 do razpada ČSR in Jugoslavije, vse temeljne značilnosti te problematike pa tudi za čas od srede 19. stoletja. Monografija je za tisk prirejena in dopolnjena ter bogato ilustrirana doktorska disertacija, ki jo je v svoji uveljavljeni knjižni zbirki izdalo eno najbolj dejavnih regionalnih društev Zgodovinsko društvo Celje.

Dr. Kregar se je metodološko pravilno odločil, da glede na nastanek dela v slovenskem zgodovinski prostoru, ki mu je prvenstveno namenjeno, podrobneje obdelata slovaško zgodovino, pri slovenskem narodno-političnem, državnopravnem, gospodarsko-socialnem in kulturnem dogajanju pa se je omejil na vidike, ki so pomembni za osvetlitev primerjave položaja Slovakov in Slovencev, s poudarkom na njihovem boju za udejanjenje narodne samobitnosti in avtonomne državne ureditve v centralistični in

unitaristični ČSR in Jugoslaviji. Prav tako je metodološko dragocena kronološka razširitev tudi na obdobje od revolucionarnega leta 1848 do razpada Habsburške monarhije oktobra 1918, ki omogoča lažje razumevanje zgodovinskega razvoja obeh narodov med vojnami. Monografija je smotno razdeljena v štiri temeljna poglavja po problemsko-kronološkem kriteriju, njeno preglednost pa omogoča razdelitev v trideset podpoglavij.

V uvodnem poglavju je avtor na temelju relevantne, zlasti novejša, literature na več kot osemdesetih straneh primerjalno osvetlil razvoj slovenske in slovaške etnične skupnosti, ki sta se postopoma razvijali v moderen politični narod v okviru Habsburške monarhije, predvsem v obdobju 1848–1918. Čeprav so Slovaki in Slovenci po uvedbi dualizma leta 1867 ločeno živeli v ogrski oziroma avstrijski polovici monarhije, kar je vplivalo na določene razvojne posebnosti, med njimi »najdemo toliko sorodnosti ter podobnosti kot med redko katerima drugima narodom srednjeevropskega prostora« (str. 10). Oba »nezgodovinska« in maloštevilna naroda sta bila v Avstro-Ogrski izpostavljena hudemu raznarodovanju oziroma germanizaciji in madžarizaciji, ki sta se jima upirala na političnem in kulturnem področju. Za razumevanje političnega razvoja v obdobju med vojnami je pomemben prikaz politične diferenciacije in oblikovanja strank v okviru treh idejnopoličnih taborov, katoliškega, liberalnega in socialdemokratskega, na prelomu 19. in 20. stoletja, posebej pa podrobno osvetlitev češkoslovaške in jugoslovanske ideje, ki sta se »leta 1918 v veliki meri realizirali in zaznamovali konkretno politično življenje obeh narodov v novih državnih tvorbah« (str. 6). Prva svetovna vojna je pomenila prelomnico v zgodovini obeh idej, »saj ju je iz raznih, bolj ali manj verjetnih in možnih teoretskih konceptov, tako rekoč čez noč spremenila v realne geopolitične načrte in predloge« (str. 61). Kregar je prvo poglavje sklenil s prikazom stikov Slovencev in Slovakov ter pisanja slovenskega in slovaškega tiska o položaju obeh narodov od srede 19. stoletja do konca prve svetovne vojne.

Osrednje drugo poglavje o Slovencih in Slovakah med centralizmom in avtonomijo med vojnami (str. 93–159), je avtor razdelil na tematska podpoglavja (V mejah novih držav, Narodno vprašanje, Ustavno-pravni položaj, Kulturni in civilizacijski razvoj, Gospodarske in socialne razmere, Politične stranke ter njihova opredelitev do centralizma in unitarizma v češkoslovaški in jugoslovanski državi), v katerih je obdelal vse poglavitne vidike položaja in razvoja obeh narodov v novih državnih skupnostih. Za prikaz državnopravnega položaja Slovaške in jugoslovanske Slovenije je analiziral ustave in upravno zakonodajo po češkoslovaških in slovenskih uradnih listih. Zlasti temeljito je osvetlil razvoj več kot deset političnih strank, ki so delovale na Slovaškem, ter značilnosti vseh poglavitnih slovenskih političnih subjektov, njihove programe, posebej opredelitve do nacionalnega vprašanja in državnopravnega položaja ter odnos do osrednjih oblasti v Pragi oziroma Beogradu. V sklepnem delu prikaza političnega življenja na Slovaškem je podrobneje osvetlil vlogo Hlinkove Slovaške ljudske stranke v procesu uveljavitve avtonomije Slovaške novembra 1938 in ob razglasitvi njene samostojnosti marca 1939, ki je pomenila konec ČSR.

Poglavje zaključuje obsežna in tehtna sinteza primerjave vzporednic in različnosti slovaškega in slovenskega narodno-političnega razvoja med vojnami. Po ugotovitvi, da se je položaj Slovencev in Slovakov v primerjavi s stanjem v Avstro-Ogrski v kulturnem, političnem in tudi gospodarskem pogledu »precej izboljšal«, pa je dejstvo, da je ČSR ves čas med vojnami ohranila demokratične pravne in socialne temelje, vplivalo, da je bila »razlika med starim in novim ... zato na Slovaškem še očitnejša«. Glede nerešenega narodnega vprašanja je poudaril: »V grobem namreč med čehoslovakistično-centralističnim in jugoslovanskim integralistično-unitarističnim na eni ter nacionalno-avtonomističnim konceptom na drugi strani ni večjih razlik ...« (str. 150). Na Slovaškem in v Sloveniji so bila prizadevanja za avtonomijo in priznanje narodne samobitnosti »ena najpomembnejših sestavin političnega boja«, pri čemer sta se oblikovala dva nasprotna bloka, ob prevladujočem narodno-avtonomističnem še unitaristično-centralistični strankarski tabor. Poudaril je, da kljub določenim razlikam med upravno in politično prakso v ČSR in Jugoslaviji, »večina Slovencev in Slovakov s svojim (samo)upravnim položajem ni bila zadovoljna« (str. 151). Zato so bile zahteve po ožji ali širši samoupravi oziroma avtonomiji v povezavi z bojem za narodno samobitnost konstanta in dominantna političnega boja.

Avtor je posebej osvetlil vlogo dveh vodilnih avtonomističnih katoliških strank, Hlinkove Slovaške ljudske stranke in Slovenske ljudske stranke, tudi z vidika razlik v prizadevanjih za doseg temeljnih narodno-političnih ciljev. Pri tem so se še posebej pokazale tudi različne taktične sposobnosti obeh njunih voditeljev, duhovnikov Andreja Hlinke in dr. Antona Korošca, ki je bil v obdobjih sodelovanja v

osrednji vladi in izvajanja pragmatične politike uspešen tudi pri udejanjanju nekaterih vidikov avtonomije Slovenije. Ob večinskem prepričanju Slovencev in Slovakov, da Jugoslavija in ČSR ne zadovoljujeta njihovih potreb in nacionalnega interesa pa tudi najradikalnejši avtonomisti in kritiki centralizma niso zagovarjali razbitja teh držav. Šele pod Hitlerjevim vplivom so se ob njegovih akcijah za razbitje ČSR pokazale tudi separatistične težnje slovaške politike. Ob sklepu je avtor ugotovil, da so neposredno pred nacistično in fašistično agresijo na Jugoslavijo slovenski meščanski politiki »v iskanju možnih rešitev slovenskega državnopravnega položaja oz. narodnega preživetja« v primeru državnega razpada, ozirali tudi »za slovaškimi vzori in izkušnjami« (str. 159).

Avtor je prvi sistematično preučil in analiziral pisanje slovaškega časopisja o razmerah v Sloveniji med vojnama ter slovenskih časnikov in revij o temeljnih narodno-političnih problemih Slovaške v tem obdobju. Ker se je zavedal, da je medsebojno vrednotenje, ocenjevanje in primerjanje dogajanj odvisno predvsem od narodno-politične in idejne opredelitve uredništev in piscev v domačem okolju, je za celovito podobo smotno izbral politično in literarno časopisje različnih usmeritev. Za tretje poglavje Slovaški politični tisk o Slovencih 1918–1941 (str. 160–212) je analiziral članke iz sedmih slovaških časnikov in revij, za predstavitev slovenskih pogledov na slovaško narodno vprašanje (str. 213–305) pa je uporabil gradivo iz dvajsetih strankinih glasil ter različnih revij političnega in literarnega značaja. Slovaške in slovenske politične stranke so »s podobnimi vatli kot notranjo politiko in razmere v lastni državi« (str. 154) prek političnega tiska merile tudi v jugoslovanski oziroma češkoslovaški državi. Tako sta osrednji glasili katoliškega političnega tabora Slovenec in Slovak izražala medsebojne simpatije in podporo avtonomističnim prizadevanjem na Slovaškem in v Sloveniji ter poročanje in komentiranje izrabila tudi za upravičenost lastnih programov in bojov za udejanjenje avtonomije, na drugi strani pa sta vodilna liberalna lista Jutro in Slovenský dennik z navdušenjem in odobravanjem pisala o delovanju centralističnih in unitarističnih strank v Jugoslaviji in ČSR. Takšno opredeljevanje in njihovo izrabo v notranjepolitičnih spopadih je avtor dobro ilustriral zlasti s podrobnim prikazom poročil in komentarjev ob federalistični Slovenski deklaraciji oziroma punktacijah Slovenske ljudske stranke in avtonomističnem zborovanju v Nitri leta 1933. Medtem ko za pisanje političnega časopisja »lahko govorimo kar o zrcalni sliki medsebojne percepcije« (str. 6), pa članki v nekaterih revijah kažejo bolj objektivno in celovito podobo razmer na Slovaškem in v Sloveniji. Najbolj tehtne prispevke je avtor tudi obsežneje navedel. Prek časopisnih virov je osvetlil zlasti problematiko centralizma in unitarizma ter avtonomije in narodne samobitnosti, torej temeljnih problemov svoje obravnave zgodovinske usode Slovencev in Slovakov med vojnama, v ustreznem širšem okviru odnosov med Jugoslavijo in ČSR.

Glede na to, da je avtor že v obsežnem sintetičnem povzetku ob koncu osrednjega drugega poglavja prikazal poglavitne podobnosti in razlike v reševanju slovenskega in slovaškega narodnega vprašanja med vojnama, je v krajšem zaključku posebej poudaril, da so bili slovenski in slovaški bralci med vojnama dobro seznanjeni s političnim, družbenim, gospodarskim, socialnim in kulturnim dogajanjem na Slovaškem oziroma v Sloveniji. Za slovensko-slovaško sodelovanje je ugotovil, da je bilo predvsem v domeni katoliškega tabora obeh narodov. Med »zbliževalci slovenstva in slovaštva« (str. 309) je med slovenskimi osebnostmi posebej poudaril izjemno vlogo Viktorja Smoleja. Znanstveno-kritični aparat, ki obsega okoli 1100 enot, seznam uporabljenih virov, med katerimi prevladuje slovensko in slovaško časopisje, ter literature, kažeta bogato dokumentiranost monografije, v kateri so dragoceni tudi sintetični povzetki v slovaškem, nemškem in angleškem jeziku.

Dr. Tone Kregar je z zgodovinsko osvetlitvijo in primerjalno analizo vseh temeljnih podobnosti in razlik v reševanju slovenskega in slovaškega narodnega vprašanja v okviru Jugoslavije in ČSR med vojnama ter usode Slovencev in Slovakov v Habsburški monarhiji zlasti po letu 1848 obogatil poznavanje te pomembne problematike, delo pa sodi med redke primerjalne študije o vpetosti slovenskega razvoja v širši srednjeevropski prostor in je v tem pogledu razširila spoznavni okvir slovenskega zgodovinopisja.

M i r o s l a v S t i p l o v š e k

Estonia 1940–1945. Reports of the Estonian International Commission for the Investigation of Crimes Against Humanity. Ur. Toomas Hiio, Meelis Maripuu, Indrek Paavle. Tallinn : Estonian Foundation for the Investigation of Crimes Against Humanity, 2006. 1337 strani s prilogi.